

UDK: 316.334.3(575.1)

Dilafroz ATAMURATOVA,
Urganch davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: atamuratovadilafroz@gmail.com

UrDU dotsenti, t.f.n. Matyakubova M.M. taqrizi asosida

ISSUES OF SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITY AND PARTICIPATION OF YOUTH IN THE HISTORY OF UZBEKISTAN

Annotation

In recent years, many researchers have been carried out on the socio-political activity of young people, their participation in the activities of government bodies, their place in education, culture and other areas. In this article is analyzed the forms of youth participation in the decision-making process on issues relating to themselves and the local community, the principles of youth participation in Uzbekistan and the direction of youth participation.

Key words: Participation, social and political activity, principles of youth participation, directions of youth participation, forms of youth participation.

ВОПРОСЫ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И УЧАСТИЯ МОЛОДЕЖИ В ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация

В последние годы проведено множество исследований общественно-политической активности молодежи, ее участия в деятельности органов управления, ее места в образовании, культуре и других сферах. В статье анализируются формы участия молодежи в процессе принятия решений по вопросам, касающимся их самих и местного сообщества, принципы участия молодежи в Узбекистане и направления участия молодежи.

Ключевые слова: Участие, общественно-политическая деятельность, принципы участия молодежи, направления участия молодежи, формы участия молодежи.

O'ZBEKISTON TARIXIDA YOSHLARNING IJTIMOY-SIYOSIY FAOLIYATI VA ISHTIROKI MASALALARI

Annotatsiya

So'nggi yillarda yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligi, ularning boshqaruv institutlari faoliyatida ishtiroki, ta'lim, madaniyat va boshqa sohalardagi o'rni bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Maqolada yoshlarning o'ziga va mahalliy hamjamiyatga taalluqli masalalar bo'yicha qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishining shakllari, O'zbekistonda yoshlar ishtiroki tamoyillari hamda yoshlar ishtiroki yo'nalishlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Ishtirok, ijtimoiy-siyosiy faollik, yoshlar ishtiroki tamoyillari, yoshlar ishtiroki yo'nalishlari, yoshlar ishtiroki shakllari.

Kirish. Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohatlar jarayonida yoshlarning ishtirokini kuchaytirish, bu o'z-o'zidan kelib chiqadigan maqsad emas, balki yoshlar hayotida ijobiy o'zgarishlarga erishish va fuqarolik jamiyati qurilishining bir yo'lidir. So'nggi yillarda yoshlarni turli darajadagi – xalqaro, mintaqaviy, milliy va mahalliy faoliyat sohaslariga jalb etishga qaratilgan tashabbuslar tobora ko'payib bormoqda.

Yevropalik tadqiqotchi olim Rodjer Xart ("Ishtirok etish zinapoyasi" deb nomlangan konsepsiya muallifi) ishtirok etish – bu fuqaroning asosiy huquqi, deb hisoblaydi, chunki u fuqaro bo'lish nimani anglatishini va qanday bo'lishni o'rganish imkoniyatini beradi [7].

Tadqiqot metodologiyasi. Turli xalqaro tashkilotlar ta'rifiga ko'ra, yoshlar ishtiroki deganda yoshlarning ijtimoiy

hayotga qo'shilish huquqi va mahalliy darajada kundalik hayotda mas'uliyat va majburiyatlarni o'z zimmasiga olishi, shuningdek, jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayotiga demokratik tarzda ta'sir ko'rsatish huquqi tushuniladi.

Tahlil va natijalar. Ilmiy-tahliliy adabiyotlarga ko'ra, mahalliy vaziyat, resurslar, ehtiyojlar va tajribaga qarab, yoshlarning ishtiroki yoki mas'uliyat darajasi turlicha bo'ladi. Masalan, Rodjer Xart bolalar va yoshlarning loyihalar, tashkilotlar yoki jamoalardagi ishtirokining turli darajalarini aks ettiruvchi "Bolalar ishtiroki zinapoyasi" modelini taklif qiladi. U har biri zinapoyaning bir pog'onasiga to'g'ri keladigan yoshlarni jalb qilish darajasining 8 ta bosqichini belgilaydi:

Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy ishtiroki zinapoyasi

8-bosqich:

Birgalikda qaror qabul qilish

7-bosqich:

Yoshlar etakchilik qiladi va tashabbus ko'rsatadi

6-bosqich:

Loyiha tashabbusi kattalardan chiqadi, qarorlar yoshlar bilan birgalikda qabul qilinadi

5-bosqich:

Yoshlar bilan maslahatlashish va ularni xabardor qilish

4-bosqich:

Yoshlar nafaqat jalb qilinadi, balki xabardor bo'ladi

3-bosqich:

Ramziylik shaklida

2-bosqich:

Dekorativ shaklda1-bosqich: **Manipulyatsiya shakli****Loyihalar yoki g'oyalarni kattalarni hamkor sifatida qaror qabul qilish jarayonida ishtirok etishga taklif qiladigan yoshlar tomonidan taklif etiladi.****Loyihalar yoki g'oyalarni yoshlarning rahbarligida boshlanadi va amalga oshiriladi. Kattalar zarur yordam ko'rsatish uchun taklif qilinishi mumkin, ammo loyiha ularning aralashtirishsiz ham amalga oshiriladi.****Loyiha tashabbusi kattalardan chiqadi, biroq yoshlar teng huquqli hamkorlar sifatida qaror qabul qilish va kattalar bilan mas'uliyatni taqsimlash uchun taklif etiladi.****Loyihalar kattalar tomonidan ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi, lekin yoshlar maslahat va takliflar berishadi va ularga bu takliflar yakuniy qarorlar qabul qilish va maqsadga erishishga qanday hissa qo'shishi haqida ma'lumot beriladi.****Loyihalar kattalar tomonidan boshlanadi va boshqariladi, yoshlar faqat loyiha doirasida muayyan rollar yoki vazifalarni bajarishga taklif qilinadi, lekin ular haqiqatan ham ta'sir qilishni bilishadi.****Yoshlar ba'zi rollarni o'ynaydi, lekin hech qanday tarzda qaror qabul qilishga ta'sir qilmaydi. Yoshlar ishtiroki mavjud, degan noto'g'ri taassuroti (qasddan yoki yo'q) mavjud bo'lib, lekin aslida nima va qanday qilishni tanlash imkoniyati mavjud bo'lmaydi.****Loyihada yoshlarni qandaydir huquqlarga ega bo'lgan guruh sifatida ko'rsatish yoki ularning kerak ekanligini tasvirlash ushbu. Ular hech qanday mazmunli rol o'ynamaydilar (qatnashishdan tashqari). Har qanday dekorativ bo'lgan kabi, ular osonlik bilan almashtirilishi uchun loyiha yoki tashkilotning boshqa qatoriga keltiriladi.****Loyihada ishtirok etish uchun yoshlar taklif etiladi, ammo ular qaror va yakuniy natijaga erishishda hech qanday shaklda ta'sir qilmaydi. Aslida, ularning ishtiroki boshqa maqsadlarga erishish uchun, masalan, mahalliy hokimiyat organlari saylovlarda g'alaba qozonish, muassasa obro'ini saqlab qolish yoki yoshlar ishtirokini qo'llab-quvvatlovchi tashkilotlardan qo'shimcha mablag' olish uchun kerak bo'ladi, xalos.**

Mazkur "Yoshlar ishtiroki zinapoyasi" modeli o'z jamoalarida amalga oshirilayotgan loyihalar yoki tashabbuslarni inkor etishni xohlovchi amaliyotchilar uchun foydali vosita bo'lishi mumkin.

Shuni yodda tutish kerakki, yoshlarning ijtimoiy hayotga jalb qilish darajasi aniq vaziyatga, erishish lozim bo'lgan maqsadning turiga, mavjud tajribaga va hokazolarga bevosita bog'liq. Ba'zan turli bosqichlar o'rtasida aniq chegaralar yo'qligi yoki ayrim loyihalarning murakkabligi tufayli loyihada ishtirok etish darajasini muayyan darajada aniqlash juda qiyin. Vaqt o'tishi bilan ishtirok etish darajasi o'zgarishi mumkin [5].

Yoshlar ishtiroki sohalarini ham quyidagi yo'nalishlarga taqsimlash lozim:

-iqtisodiy ishtirok – bandlik va umuman mehnat sohasini nazarda tutadi, iqtisodiy rivojlanish, qashshoqlikni bartaraf etish, jamiyat, hudud yoki guruh sifatida yoshlar uchun barqaror iqtisodiy vaziyatni yaratish bilan bog'liq ishtirok;

-siyosiy ishtirok – hokimiyat, hukumat, davlat siyosati, hokimiyatni amalga oshirish, turli darajadagi resurslarni taqsimlashga ta'sir qilishni anglatuvchi ishtirok;

-ijtimoiy ishtirok – mahalliy hamjamiyat hayoti, mahalliy muammolar va chiqariqlarni bartaraf etish omillari bilan bog'liq ishtirok;

madaniy ishtirok – san'at va ijodning turli shakllari (tasviriy san'at, musiqa, kino, raqs va boshqalar) o'z ichiga oladigan ishtirok shakli [3].

Yoshlar mahalliy jamoalarning nisbatan katta qismini tashkil qiladi. Agar mahalliy miqyosda qabul qilingan qarorlar turli guruhlarning hayotiga ta'sir etsa, unda bu guruhlarning barchasi o'z fikrlarini bildirishlari va ularning manfaatlarini hisobga olishlari uchun yakuniy natijaga ta'sir qilishlari kerak. Binobarin, qaror qabul qilish jarayoniga yoshlar jalb qilinsa, ularning fikr-mulohazalari va ehtiyojlarini inobatga olish ko'proq bo'ladi.

An'anaga ko'ra, yoshlar qaror qabul qilish jarayonlarida kamdan-kam ishtirok etadilar, chunki kattalar odatda uni boshqaradi va nazorat qiladi. Biroq, yoshlar manfaatlariga daxldor bo'lgan mahalliy muammolarni birgalikda muhokama qilish yangi istiqbollar, yangi g'oyalarni yozga chiqarishi mumkin. Bu zamonaviy jamiyatlar rivojlanishiga ko'proq mos keladigan muammolarni an'anaviy ko'rib chiqishdan tashqariga chiqadigan yangi yo'llar va usullarni izlashga hissa qo'shishi mumkin.

Shularni inobatga olib, O'zbekistonda yoshlar ishtiroki tamoyillarini quyidagicha guruhlarga bo'lish mumkin:

Ishtirok etish turli chaqiriqlarga asoslangan bo'lishi lozim. Bu yerda muammo yoshlarning kundalik hayoti bilan bevosita bog'liq bo'lishi va ular uchun qiziqarli bo'lishi kerak bo'lgan masaladir;

Ishtirok etish imkoniyatlarga asoslanishi kerak. Ishtirok etish uchun yoshlar ma'lum bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi lozim. Shu sababli, loyihalar yoki tashabbuslar yoshlarning imkoniyatlariga mos bo'lishi va etishmayotgan ko'nikma va imkoniyatlarni loyiha orqali egallashini ta'minlashi kerak;

Ishtirok etish o'zaro aloqadorlikka asoslanishi zarur. Yoshlar jamiyatning ajralmas bir "qismi" sifatida his qilishlari va odamlar, jamoalar, tendentsiyalar, harakatlar tomonidan qo'llab-quvvatlanayotganini bilishlari lozim. Bu shuni anglatadiki, ular qo'llab-quvvatlovchi qolmasligi va guruh yoki muassasaga tayanishi mumkinligiga ishonch hosil qilishni istaydi (qo'llab-quvvatlash va kerakli joy olish nuqtai nazaridan ham ularga ishonish);

Kelib chiqishi, millati, dini va boshqalardan qat'i nazar, barcha yoshlar uchun mavjud bo'lishi. Ishtirok etish imkoniyatini shaxsning kelib chiqishi, dini yoki e'tiqodi kabi omillarga qarab cheklash mumkin emas;

Ixtiyoriylik. Demak, ishtirok etish ixtiyoriy, yoshlar o'z tanloviga qarab qatnashmaslik huquqiga ham ega. Shuningdek, ular ishtirok etish hajmi va shaklini tanlashlari mumkin;

Yoshlarning haqiqiy ehtiyojlari bilan bog'langanlik. Yoshlar uchun muhim rag'batlantiruvchi omil bo'lib, ularning o'zlarini qiziqtirgan masalalarni hal qilish jarayoniga jalb etish: qandaydir ijobiy o'zgarishlarga erishish, muammolar echimini topish, yangi ko'nikma va malakalarni egallash, qiziqish va xobbilarini rivojlantirish hisoblanadi. Shunday qilib, ular o'z hayotlari va jamiyat hayoti uchun mas'ul ekanini tushunadilar;

Baholash. Jamiyatning har bir yosh fuqarosi jamiyatda o'z hissasi muhimligini bilishi va unga baho bera olishi lozim (garchi bu hissa kichik bo'lsa ham);

Jarayonga jalb etilgan barcha manfaatdor tomonlar uchun foydalilik. Mazmunli ishtirok etish yoshlar, kattalar, tashkilotlar va jamoalarga foyda keltiradi, chunki bu yo'l bilan turli sohalarida ijobiy o'zgarishlarga erishiladi – shaxsiy rivojlanish, ishlash darajasi, jamiyatdagi o'zgarishlar va boshqalar [9].

Ishtirok etish shakllari jihatidan xilma-xillik. Barcha yoshlar uchun maqbul bo'lgan ishtirok etishning yagona shakli yo'q. Shu bois, yoshlarga o'zlari uchun dolzarbroq va qiziqarliroq deb o'ylagan narsalarni tanlashlari uchun turli shakllarda ishtirok etishni taklif qilish muhimdir;

Kerakli resurslar bilan ta'minlanganlik. Agar zarur resurslar mavjud bo'lmasa, ishtirok etish imkoniyati juda cheklangan va ba'zilar uchun hatto imkonsiz bo'ladi. Vaqt, inson resurslari, moliya, nou-xau, transport va boshqalar kabi turli xil resurslar taqdim etilishi kerak;

Kattalar va yoshlar o'rtasidagi haqiqiy hamkorlikka asoslanishi. Hamkorlik umid va tashvishlarni muhokama qilish, rollarni belgilash, vakolat va mas'uliyatni taqsimlashni anglatadi. Hamkorlik har doim ham faoliyat va mas'uliyatning barcha sohalarini teng taqsimlashni anglatmaydi. Bu umumiy istaklar, ehtiyojlar va mumkin bo'lgan hissalar asosida ushbu hududlarni ajratishni anglatadi;

Shaffoflik. Jarayonda ishtirok qilayotgan barcha tomonlar ishtirok etish maqsadlari va uning chegaralarini bilishlari muhim. Shuningdek, yoshlarga qanday ta'sir ko'rsatishi, nimani o'zgartirish mumkin va nima mumkin emasligini aniq tushunish lozim;

Faqat uslub sifatida emas, balki tarixiy tamoyil sifatida o'rnatilishi. Ishtirok etish faqat bitta metod yoki jalb qilish shakli emas. Bu murakkab tushuncha bo'lib, turli sohalar, darajalar va o'lchamlarni qamrab oladi. Shuning uchun u tashkilotlar yoki jamoalarda rejalashtirilgan turli siyosiy-tarixiy yo'nalishlar va strategiyalarga nisbatan kesishgan bo'lishi lozim.

Ishtirok zavq bahsh etishi kerak. Umuman olganda, agar ish yoqimli bo'lsa, odamlar (yoshidan qat'iy nazar) ko'proq ixtiyoriy faoliyatda qatnashadilar. Rohatlanish, albatta, o'yin-kulagini anglatmaydi - bu shunchaki uni bajarishdan qoniqish yoki quvonch keltiradigan voqealardir.

Yoshlarning o'ziga va mahalliy hamjamiyatga taalluqli masalalar bo'yicha qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishining ko'plab shakllari mavjud. Zamonaviy jamiyatlarda yoshlar ishtirokining eng keng tarqalgan shakl va yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- ko'ngilli ishlash (volontyorlik faoliyati);
- turli norasmiy ta'lim tadbirlarida qatnashish;
- tengdoshlarni o'qitish - yoshlarni o'z tengdoshlarini o'qitishga jalb qilish (masalan, salomatlikni mustahkamlash dasturlari, ta'lim kompaniyalari va boshqalar);

tashkilot (klub)da faol ishtirok etish va faoliyatning muayyan sohalar uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish;

yoshlar kengashlari, parlamentlar, forumlar, boshqaruvlar va boshqa tuzilmalar xalqaro, milliy, mintaqaviy yoki mahalliy hokimiyat organlari, maktablar, klublar, nodavlat notijorat tashkilotlari va boshqalar doirasida qarorlar qabul qilishda ishtirok etishning an'anaviy usuli hisoblanadi;

-maslahatlashuvlar (konsultatsiya) - qaror qabul qilish jarayonida muayyan muammo bo'yicha o'z tashvishlarini ifodalash va ularning talablarini ko'rsatish uchun foydalaniladi;

-loyihalar va tadbirlarda yoshlar ishtirokining turli (uyushgan va uyushmagan) darajalari;

-har xil turdagi ijtimoiy kompaniyalar; siyosiy partiyalar, kasaba uyushmalari, manfaatdor guruhlar a'zolik;

-saylovda ishtirok etish (saylash va saylanish).

Xulosa va takliflar. Bugungi kunda yoshlarimizda ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda ishtirok etish madaniyati va mahoratini shakllantirib borish lozim bo'ladi. Bu jarayonda esa,

- mamlakatimizda yoshlarning ijtimoiy munosabatlarni tizimini doimiy ravishda monitoring qilib borish;

- ularning fuqarolik faolligini oshirish, ijtimoiy foydali ishlarga jalb qilish, biznes tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, shaxsiy va professional rivojlanishi uchun ko'mak beradigan turli ijtimoiy-psixologik, huquqiy, axborot va konsultativ xizmatlar ko'rsatish;

- turli funksiyalarni amalga oshiruvchi ijtimoiy xizmatlar markazlarini shakllantirish va O'zbekiston yoshlariga zamonaviy davrga xos bo'lgan yangi innovatsion bilimlar berish zarur.

Qayd etish joizki, mamlakatimizda ko'p yillardan buyon pishib yetilgan hamda yoshlarning qimmatbaho inson kapitaliga aylanishiga to'sqinlik qilayotgan kompleks muammolar mavjud. Jumladan, bu borada oliy va kasbiy ta'lim sifatini yaxshilash, ishsizlik bilan samarali kurashish hamda aholi daromadlarini oshirish, erta nikoh, ajrimlar, katta va yosh avlod o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuviga o'xshash o'tkir ijtimoiy muammolarni bartaraf etish ayni davrning dolzarb vazifalaridandir.

ADABIYOTLAR

1. Абдукаримов Г., Холова Э., Мавлонов Ж., Пармонов Ф., Сентов. А Фукаролик жамияти институтлари салоҳиятини мустаҳкамлаш, жамиятнинг ҳуқуқий маданияти ва ижтимоий фаолигини оширишга оид Ўзбекистон тажрибаси. Ўқув қўлланма. –Т.: “Fan va texnologiya”, 2017. –184 б.
2. Бозоров Д. ва бошқалар. Жаҳон тажрибасида фукаролик жамияти институтлари фаолияти. Фукаролик жамияти. Ўқув қўлланма.–Т.: “ЎзМУ” нашриёти, 2016. – 550 б.
3. Индикаторы молодежной политики: <http://www.youthforum.org>
4. Жукова Т.В. Информационное обеспечение и работа с молодежью: методические рекомендации / сост. Т.В. Жукова. – Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2013. –52 с.
5. Марк Тейлор, Джо Цеккон. Европейское портфолио для молодежных лидеров и молодежных работников. Совет Европы. 2006, 51 с.
6. Молодежь Узбекистана: вызовы и перспективы. Отчёт, Представительство Детского Фонда ООН (ЮНИСЕФ) в Узбекистане. –Т., 2020. 151 с.
7. Roger A. Hart, Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. ISBN 9781853833229, Published January 1, 1997 by Routledge 220 Pages
8. Участие молодежи в принятии решений: Программа “Организация работы с молодежью на пространстве СНГ”. – М., 2018.
9. Шарков Ф.И. Коммуникология: основы теории коммуникации: учебник / Ф.И. Шарков. – М.: Дашков и К, 2009 // ЭБС «Книга фонд». – С. 123.
10. Ўзбекистон ёшлари: муаммо ва истиқболлар // <https://review.uz/oz/post/ozbekiston-yoshlari-muammo-va-istiqbollar>